

УДК 159.923+159.928(043)

МИКОЛА САВРАСОВ, КАТЕРИНА ЄРМОЛЕНКО

М. Слов'янськ

savnick85@mail.ru, kat2007.8080@mail.ru

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПЕРЕДУМОВ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

У статті аналізуються основні теоретичні та методологічні досягнення останніх років щодо дослідження соціальної креативності майбутніх психологів у процесі їх професійної підготовки у ВНЗ. Створюються необхідні передумови щодо теоретичного та емпіричного вивчення психологічної динаміки соціальної креативності студентів-психологів, впливу особливостей суспільної поведінки та спілкування із оточуючими на специфіку прояву соціальної креативності майбутнього психолога. Стверджується, що психологічна структура та зміст соціальної креативності майбутнього психолога виступають важливими характеристиками успішності його навчальної діяльності, результативності його професійного становлення, оскільки відкривають шлях до з'ясування суттєвих закономірностей та механізмів його подальшої реалізації як особистості та фахівця.

Ключові слова: креативність, особистість, соціум, студент, структура, показник, аналіз, характеристика, рівень.

Структуру креативності та її психологічні компоненти у різні часи та у різних системах понять розглядали у своїх численних роботах вітчизняні та закордонні дослідники. Адже сама по собі ця проблематика увесь час прихована певною завісою таємничості та з великими труднощами піддається науковому аналізу, систематизації та класифікації. У сучасній психологічній науці зазвичай виділяють три основні види креативності: соціальна креативність, особистісна креативність, інтелектуальна креативність. Сама перший з цих видів креативності, що ніби розчинений у людських контактах та взаєминах і привертає нашу увагу. Але на сьогодні у доступній нам літературі відкритим залишилося питання системного погляду на соціальну креативність як складову успішності та професіоналізму майбутнього фахівця у сфері «людина-людина», «людина-соціальна спільнота», виділення та системного аналізу основних її психологічних особливостей, характеристик, критеріїв та механізмів.

У сучасній вітчизняній психологічній науці креативність розуміється як відносно незалежний фактор обдарованості, який не завжди виявляється завдяки тестам інтелекту і навчальних досягненнях та на науковому рівні

досліджується переважно в двох напрямках: особистісний (як результат впливу особистісних рис) та пізнавальний (вплив інтелектуальних властивостей); крім того вважається, що розвитку креативності заважають стереотипні мислення та поведінка, слідування за авторитетами, намагання уникнути ризику та прагнення до успіху попри все [10].

С. Д. Максименко розглядає креативність як один з принципів побудови генетико-моделюючого методу дослідження особистості та зазначає, що «...вже сама по собі дана особистість є результатом та продуктом творчості. І нужда, втілена у ній, має величезний креативний потенціал» [7, 64]. Автор веде мову про те, що «...креативність є глибинною, первісною і абсолютно природною ознакою особистості – це є вища форма активності, яка створює і залишає слід, втілюється. З іншого боку, креативність означає прагнення виразити свій внутрішній світ» [7, 65].

У наших попередніх дослідженнях ми зазначали, що в системі сучасних психологічних уявлень креативність розуміється в якості незвідної до інтелекту функції цілісної особистості, що залежить від комплексу її психологічних характеристик, рівень здібностей до творчості та на основі теоретичного аналізу

чисельних праць наших попередників може бути класифікована за видами на особистісну, соціальну та інтелектуальну креативність, проте цей поділ є доволі умовним [12].

Метою нашого дослідження є здійснення теоретико-методологічного аналізу психологічних підстав дослідження соціальної креативності майбутніх психологів в процесі їх професійної підготовки. Для цього вважаємо за необхідне розв'язати наступні завдання дослідження: 1) здійснити теоретико-методологічний аналіз психологічної проблеми соціальної креативності майбутніх психологів у сучасних дослідженнях; 2) виділити та описати характеристики соціальної креативності майбутніх психологів та змістові психологічні особливості її прояву у ході професійної підготовки останніх; 3) спроектувати перспективні напрямки подальших прикладних досліджень психологічних особливостей, закономірностей та механізмів соціальної креативності майбутніх психологів.

У ході ретельного аналізу теоретичних та емпіричних досліджень з окресленої проблематики протягом останніх років нами виділені наведені нижче дослідження та досягнуті нашими попередниками результати. Так, О. М. Ігнатович, вивчаючи психологічні особливості творчої самодіяльності особистості як умови професійної підготовки майбутніх психологів, зазначає що в якості психологічного механізму даного процесу доцільно розглядати процес взаємодії мотиву самоактуалізації, локалізації суб'єктивного контролю в інтернальній зоні, адекватної самооцінки інтелекту та креативності. Психологічними критеріями наявності здатності студентів до творчої самодіяльності дослідниця вбачає високі рівні розвитку та ступінь сполучення внутрішньої потреби студентів у творчій самодіяльності (самоактуалізації), опредмечування і розпредмечування досвіду творчої самодіяльності (інтелектуальних функцій, креативності, суб'єктивного контролю, самооцінки й фізичної кондиції) [5].

Т. М. Розова, аналізуючи креативність в якості чиннику розвитку професійно-комунікативних здібностей майбутніх психологів, відзначає наявність тісного взаємозв'язку креативності та професійно-комунікатив-

них здібностей студентів, результативності вирішення професійно-комунікативних завдань у майбутніх психологів та ряду інших психологічних чинників. До складу професійно-комунікативних здібностей майбутніх психологів авторка включає наступні змістовні структурні складові: контактність, легкість вступу в професійно-комунікативні контакти, здібності тримати професійно-комунікативні контакти, здібності слухати і розуміти інших, здійснювати психологічний вплив в процесі комунікації, розрізняти первинний і глибинний зміст повідомлень клієнтів, адекватно розуміти вербальні і невербальні комунікативні сигнали, тривалий час утримувати велику кількість інформації, здатність долати комунікативні бар'єри тощо [11].

Поруч із соціальною креативністю визначають комунікативну креативність, втім ці характеристики креативності попре певну психологічну спорідненість, відрізняються якісною своєрідністю. Так, Р. В. Белоусова пропонує розглядати комунікативну креативність в якості стійкої властивості особистості, що включає комплекс інтелектуальних, емоційних та поведінкових компонентів, які сприяють нестандартному, нешаблонному розв'язанню ситуацій спілкування, прояву творчості у спілкуванні, генерації оригінальних ідей та засобів спілкування, вибору найбільш оптимальних для суб'єкта стратегій поведінки, що спрямовані на забезпечення успішної взаємодії з іншими людьми. В якості структурних компонент комунікативної креативності дослідниця пропонує розглядати: легкість у спілкуванні, схильність до самопрезентації, схильність до незалежності, конфліктність, емоційна стійкість у спілкуванні, схильність до маніпулювання, експресивність, комунікативна компетентність [2].

У процесі дослідження психологічної структури та чинників розвитку соціальних здібностей, О. І. Власова приходить до висновків, що до структури соціальних здібностей, як гетерономного утворення, поряд із соціально-аналітичними властивостями, соціальною чутливістю (емоційний інтелект), здатністю до домінування у спільноті або впливу на інших (проекція розвинутих соціально-адаптивних та соціально-креативних властивостей),

психологічної зрілості як свідчення наявності розвинутих просоціальних інтенцій і внутрішніх регулятивних властивостей особистості входить також креативність у соціальній сфері. Причому, авторка схематично вибудовує загальну онтогенетичну лінію розвитку креативного потенціалу соціальних здібностей як поступовий рух особистості на континуумах «стереотипність – оригінальність» та «дискретність – цілісність» в напрямку створення оригінальних діалектичних за змістом результатів загально соціального значення [1].

Н. М. Макаренко, досліджуючи психологічні чинники розвитку креативного мислення майбутніх практичних психологів виділяє серед них зокрема наступні: мотиваційно-особистісні (особистісна креативність, внутрішня мотивація, рівень самооцінки, комунікативні, емпатичні професійно важливі якості) та когнітивно-операційні (інтелектуальний рівень, стиль мислення, компетентність у розв'язанні професійних задач), а також середовище навчального закладу як зовнішній чинник. Дослідниця відмічає, що створення у вищому навчальному закладі середовища, яке дає можливість формування внутрішньої мотиваційної готовності до творчої професійної діяльності, підвищення рівня професійних і загальних знань, компетентності, знайомства з новітніми креативними технологіями; набуття практичних навичок діяльності; використання евристичних прийомів; зняття страху критики виказаних нестандартних думок; виникнення надситуативної активності при вирішенні проблем, наближених до реальних умов є важливою психолого-педагогічною умовою розвитку креативного мислення майбутніх практичних психологів [6].

Працюючи над проблемою визначення психологічних умов професійної креативності викладача іноземної мови, Н. Є. Гоцуляк висунула наступні психолого-педагогічні умови розвитку професійної креативності викладача іноземної мови: мотиваційна готовність викладача до систематичної роботи з підвищення рівня методичної майстерності; критичний аналіз своєї педагогічної діяльності, що забезпечує виявлення психологічних бар'єрів, характерних для його діяльності, і вибір «розвиваючих» стратегій їхнього подолання;

цілеспрямований перегляд сформованої системи методичних знань, навичок й умінь і пошук нових засобів і способів навчання іноземної мови; освоєння викладачем нових методів і методик рішення конкретних завдань навчання іноземної мови повинне здійснюватися при дотриманні певної психологічної послідовності етапів оволодіння способами рішення методичних проблем [3].

Л. В. Мова, узагальнюючи теоретичні відомості щодо психологічних особливостей особистісної самореалізації майбутніх психологів у процесі фахової підготовки зазначає, що важливою складовою процесу фахової підготовки майбутніх психологів є забезпечення їх особистісної самореалізації, що характеризується наступними критеріями особистісної: низький рівень особистісної тривожності; низький рівень агресивності; виражена сила «Я»; гнучкість поглядів; розвинута емпатія; високий рівень креативності; впевненість у собі; емоційна стійкість; самостійність (незалежність суджень) [8].

У процесі виявлення педагогічних умов розвитку креативності майбутніх вчителів гуманітарного профілю, І. В. Гриненко дійшов висновку, що їх креативність проявляється в наступних уміннях: прогнозувати результати діяльності; працювати з зоровими опорами; перетворювати інформацію на спосіб діяльності; формулювати запитання проблемно-пошукового зразка; виділяти смислові елементи та висловлювання; ущільнювати й розгортати інформацію; застосовувати аналіз і синтез при опрацюванні інформації та визначенні способів її кодування; встановлювати зв'язки між новими та засвоєними знаннями; переносити знання й способи діяльності у нову ситуацію (навчально-інформаційні вміння); уявляти, моделювати, комбінувати, перетворювати; оцінювати відповідність обраних засобів завданням роботи [4].

Аналізуючи проблему педагогічної креативності, Т. В. Остафійчук констатує, що педагогічну креативність викладачів-лінгвістів доцільно розглядати як процес, спрямований на пошук, реалізацію та удосконалення засобів викладання іноземної мови та на ретельне розроблення нових оригінальних педагогічних ідей лінгвістичного змісту, що характери-

зується розвиненими мотивами, почуттями, базовим лінгвістичним інтелектом, організаційними та комунікативними вміннями, які дають змогу розкрити, осмислити і реалізувати свої власні творчі можливості [9].

За результатами проведеного дослідження можемо зробити наступні висновки: 1) встановлено, що соціальна креативність виступає невід'ємною складовою професіоналізму майбутнього психолога та його особистісної самореалізації; 2) до структурних компонентів соціальної креативності майбутнього психолога можна віднести низький рівень особистісної тривожності, низький рівень агресивності, виражена сила «Я», гнучкість поглядів, розвинута емпатія; легкість у спілкуванні, схильність до самопрезентації, схильність до незалежності, конфліктність, емоційна стійкість у спілкуванні, схильність до маніпулювання, експресивність, комунікативна компетентність; 3) в якості перспективних напрямків подальших досліджень у психології соціальної креативності майбутнього психолога окрім з'ясування її психологічних механізмів, форм та закономірностей, доцільно розглядати питання про вплив змінних статі, віку та форм теоретичної та практичної підготовки майбутніх психологів до подальшої професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Власова О. І. Психологічна структура та чинники розвитку соціальних здібностей: автореф. дис. ... д. психол. наук: 19.00.07 / О. І. Власова. — К., 2006. — 40 с.
2. Белоусова Р. В. Індивідуально-типові особливості комунікативної креативності: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01 / Р. В. Белоусова. — Одеса, 2004. — 20 с.
3. Гоцуляк Н. Є. Психологічні умови розвитку професійної креативності викладача іноземної мови: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Н. Є. Гоцуляк. — Хмельницький, 2008. — 20 с.
4. Гриненко І. В. Педагогічні умови розвитку креативності майбутніх учителів гуманітарного профілю у процесі фахової підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / І. В. Гриненко. — Хмельницький, 2008. — 20 с.
5. Ігнатович О. М. Психологічні особливості творчої самодіяльності особистості як умови професійної підготовки майбутніх психологів: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / О. М. Ігнатович. — К., 2004. — 21 с.
6. Макаренко Н. М. Психологічні чинники розвитку креативного мислення майбутніх практичних психологів: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Н. М. Макаренко. — К., 2008. — 20 с.
7. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості / С. Д. Максименко. — К.: Видавництво ТОВ «КММ», 2006. — 240 с.
8. Мова Л. В. Психологічні особливості забезпечення особистісної самореалізації майбутніх психологів у процесі фахової підготовки: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Л. В. Мова. — К., 2003. — 20 с.
9. Остафійчук Т. В. Розвиток педагогічної креативності викладачів-лінгвістів засобами психологічного тренінгу: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Т. В. Остафійчук. — Івано-Франківськ, 2007. — 20 с.
10. Психологічна енциклопедія / авт.-упоряд. О. М. Степанов. — К.: Академвидав, 2006. — 424 с. (Серія «Енциклопедія ерудита»).
11. Розова Т. М. Креативність як чинник розвитку професійно-комунікативних здібностей майбутніх психологів: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Т. М. Розова. — К., 2007. — 18 с.
12. Саврасов М. В. Емоційно-мотиваційні складові креативності особистості: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01 / М. В. Саврасов. — Харків, 2012. — 18 с.

MYKOLA SAVRASOV, KATERYNA YERMOLENKO
Slavyansk

PSYCHOLOGICAL ANALYSIS OF THE THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PREREQUISITES FOR THE STUDY OF SOCIAL CREATIVITY OF FUTURE PSYCHOLOGISTS

The theoretical and methodological advances in recent years regarding the social creativity of the future psychologists in the course of their training at the university. The necessary preconditions for a theoretical and empirical study of the psychological dynamics of social creativity psychology students, the influence of the features of social behavior and communication with others on the specifics of manifestations of social creativity of the future psychologist. It is alleged that the psychological structure and content of the future of social creativity are the important characteristics of a psychologist success of its training activities, the impact of his professional development as opening the way to the clarification of essential laws and mechanisms for its further implementation as a person and professional.

Key words: creativity, personality, society, student, structure, figure, analysis, characteristic, level.

НИКОЛАЙ САВРАСОВ, ЕКАТЕРИНА ЕРМОЛЕНКО
Славянск

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИХ ПРЕДПОСЫЛОК ИССЛЕДОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ КРЕАТИВНОСТИ БУДУЩИХ ПСИХОЛОГОВ

В статье анализируются теоретические и методологические достижения последних лет, касающиеся социальной креативности будущих психологов в процессе их профессиональной подготовки в ВУЗе. Создаются необходимые предпосылки для теоретического и эмпирического изучения психологической динамики социальной креативности студентов-психологов, влияния особенностей общественного поведения и общения с окружающими на специфику проявления социальной креативности будущего психолога. Утверждается, что психологическая структура и содержание социальной креативности будущего психолога выступают важными характеристиками успешности его учебной деятельности, результативности его профессионального становления поскольку открывают путь к выяснению существенных закономерностей и механизмов его дальнейшей реализации как личности и специалиста.

Ключевые слова: креативность, личность, социум, студент, структура, показатель, анализ, характеристика, уровень.

Стаття надійшла до редколегії 29.04.2016

УДК 159.923.2

ВАЛЕНТИНА СЕМИЧЕНКО

hamisek@ukr.net

м. Київ

РОЗВИТОК МОВЛЕННЄВОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті детально обґрунтовуються значимість та необхідність володіння студентами-психологами вербальними засобами, які якісно впливають як на загальний, так і на професійний розвиток особистості, на виконання професійних функцій. Адже професія практикуючих психологів відноситься до класу соціономічних, а значить здійснюється у процесі взаємодії з іншими людьми, тобто в діаді «людина-людина». Представлені результати емпіричного дослідження висвітлили низку суттєвих недоліків навчального процесу, які значно гальмують якісне мовленнєве становлення майбутніх психологів (крен у бік дистанційного навчання, тестової системи контролю знань, скорочення аудиторних годин, об'єднання двох тем, щільна трудова зайнятість студентів тощо). Пропонуються етапи, які сприяють розвитку основ мовленнєвої культури на професійному рівні у майбутніх психологів.

Ключові слова: майбутні психологи, професійна підготовка, взаємодія, спілкування, вербальні засоби, мовленнєва культура, особистість, навчальний процес, соціономічний клас, розвиток.

Сучасна методологія професійної підготовки майбутніх фахівців у вищій школі передбачає не лише безпосереднє оволодіння необхідними знаннями, формування системи професійних умінь і навичок, засвоєння базових робочих операцій, алгоритмів, технік і технологій. Не менш важливим напрямом професійного становлення є формування майбутніх

фахівців як особистостей, розвиток у них системи якостей, що забезпечують ефективне виконання професійних функцій.

Особливу значущість це загальне положення має для підготовки фахівців психологічного профілю. Адже професія психолога відноситься до класу соціономічних, тобто таких, що здійснюються у процесі взаємодії з іншими